

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.42>
УДК 339.5

О. В. Романенко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві, Київський національний університет будівництва та архітектури
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5684-6791>

Л. М. Алавердян,

к. е. н., доцент, доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві, Київський національний університет будівництва та архітектури
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9730-1704>

О. П. Юдічева,

к. т. н., доцент, доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві, Київський національний університет будівництва та архітектури
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4421-3318>

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

O. Romanenko,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Commodity and Commercial Activity in Construction,
Kyiv National University of Construction and Architecture*

L. Alaverdian,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Commodity and Commercial Activity in Construction,
Kyiv National University of Construction and Architecture*

O. Yudicheva,

*PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Commodity and Commercial Activity in Construction,
Kyiv National University of Construction and Architecture*

**ASSESSMENT OF PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN
TRADE IN GOODS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE IN
UKRAINE**

У статті проаналізовано вартісні показники обсягів експорту та імпорту товарів, а також товарну структуру за підсумками періоду 2019 р. - перше півріччя 2023 р. Оцінено стан зовнішньої торгівлі товарами України в умовах затяжної воєнної агресії й масштабних ракетних обстрілів Російською Федерацією усієї території України, які постійно тривають. Проведено аналіз товарної структури зовнішньоторговельних операцій України за перше півріччя 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Описано загальну ситуацію на світових ринках товарів у поточному році. Представлено прогностні дані провідних світових організацій, зокрема ООН, ЄБРР, ОЕСР та Світового банку, щодо динаміки розвитку світової економіки та економіки України в найближчій перспективі. На підставі прогностних даних визначено перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України та пріоритетні напрямки покращення результатів зовнішньоторговельного балансу, зокрема, за рахунок диверсифікації логістичних маршрутів та імпортозаміщення окремих категорій товарів.

In order to assess the state and trends in the development of foreign trade in goods, the authors analyzed the dynamics and product structure of exports and imports for the period 2019 - the first half of 2023. The largest share (on average, half of the total volume) during the studied period is made up of agricultural and food industry products. The second position is occupied by the products of the metallurgical complex (15-20%). The third and fourth positions are shared by mineral products and machine-building products almost equally. The biggest share in the commodity structure of imports is machine-building products (almost a third of the total volume). Mineral products and products of the chemical industry occupied the second and third positions with a slight margin, respectively.

The year 2021 was the best among the last four years in terms of indicators of foreign trade of goods, in which there was an increase in exports and imports in all product groups.

Ukraine's export-import operations underwent drastic changes during the martial law period. The decrease in Ukraine's export and import indicators is primarily related to the geographical limitation of Ukraine's foreign trade due to the closure of the northern direction by Belarus and the eastern direction by Russia and the blocking of all sea ports. In this context, the growth of the EU's share in the geographical structure of Ukraine's foreign trade was quite logical.

The analysis of the commodity structure of foreign trade operations of Ukraine for the first half of 2023 compared to the same period of 2022 showed a relative stabilization of the situation in foreign economic activity in the second year of martial law in Ukraine. However, there is a high probability of worsening indicators in the second half of the current year, taking into account the consequences of shelling of the port infrastructure and the blocking of grain exports.

According to the assessment of the World Trade Organization (WTO), military actions in Ukraine have dealt a serious blow to the world economy. The decrease in the supply of grain and other food products by Ukraine led to an increase in world prices for agricultural products, which negatively affected food security in the poor countries of the world.

According to the forecasts of leading world organizations regarding the gradual growth of the world economy and the economy of Ukraine in the coming years, the prospects for the development of Ukraine's foreign trade have been determined. At the same time, the priority directions for improving the results of the foreign trade balance should be the diversification of logistics routes and import substitution of certain categories of goods.

Ключові слова: *зовнішня торгівля; зовнішньоторговельний баланс; експорт; імпорт; товарообіг; товарна структура.*

Keywords: *foreign trade; foreign trade balance; export; imports; commodity circulation; commodity structure*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Російсько-українська війна суттєво вплинула на економічний стан нашої країни, її зовнішньоекономічну діяльність зокрема. Експортно-імпортні операції України в період воєнного стану зазнали кардинальних змін. Аналіз обсягів зовнішньої торгівлі за останні чотири роки, оцінка поточної ситуації в країні та прогнозні дані провідних світових організацій дозволяють оцінити перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України у найближчій перспективі та визначити напрямки покращення її результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню стану та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України, а також аналізу експорту та імпорту товарів і послуг приділяють увагу багато вітчизняних вчених та фахівців. Притула Х.М. та Заїка О.О. проаналізували тенденції розвитку торговельно-економічного співробітництва України і ЄС в умовах глобальних трансформаційних процесів [1]. Дуляба Н.І. та Далик В.П. дослідили основні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах функціонування кризових явищ в економіці країни [2]. Милашко О.Г. провела статистичне дослідження стану та розвитку зовнішньої торгівлі України [3]. Жабинець О. оцінила вплив глобальних змін у міжнародній торгівлі та військової агресії Росії на розвиток експортної діяльності регіонів України [4]. Соколовська О.М. у своїй роботі описала проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Визначення сучасних реалій, тенденцій та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України з іншими країнами світу; економічний аналіз товарної структури експорту та імпорту України за останні чотири роки; аналіз передумов і факторів, що сприятимуть розвитку міжнародної торгівлі в перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За оцінкою Світової організації торгівлі (СОТ), воєнні дії в Україні завдали світовій економіці серйозного удару, тому що призвели до підвищення цін на продовольство та

зменшення доступності товарів, які Україна експортує. Найбільший вияв глобального ефекту від воєнних дій в Україні спостерігається на ринку зернових. Зменшення постачань зерна та інших продовольчих товарів призвело до підвищення світових цін на сільськогосподарську продукцію, що негативно вплинуло на продовольчу безпеку в бідних країнах світу.

Географічна обмеженість зовнішньої торгівлі України пов'язана насамперед з перекриттям північного напрямку Білоруссю, а східного – Росією. Крім того, остання заблокувала всі морські порти України, що позбавило можливість використовувати південний напрямок через Чорне море для зовнішньої торгівлі України. Тому єдиним напрямком зовнішньої торгівлі став західний. У цьому контексті цілком логічним було зростання частки ЄС в географічній структурі зовнішньої торгівлі України за підсумками 2022 року до 53,4 % (проти 39,9 % – за підсумками 2021 року) [1].

Економіка України поступово пристосовується до функціонування в умовах воєнного стану, що позначається на показниках зовнішньої торгівлі. Товарообіг України у 2023 році почав відновлюватися, навіть продемонстрував незначне зростання у вартісному вимірі за перше півріччя 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року. При цьому фізичні обсяги товарообігу зменшилися майже в такому ж співвідношенні.

Для оцінки стану й тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі товарами проаналізуємо динаміку й товарну структуру експорту та імпорту за останні чотири роки, починаючи з 2019 року. Експорт товарів у 2020 році зменшився у порівнянні з 2019 роком на 1,7% (на 862,8 млн дол.) і склав 49,2 млрд дол. США, що було обумовлено пандемією COVID-19. Зменшення обсягів експорту товарів відбулось за товарними групами металургійного комплексу, машинобудування та легкої промисловості. У той же час, відбулося незначне збільшення експорту товарів АПК та харчової промисловості, мінеральних продуктів, інших товарів (Табл. 1).

Таблиця 1. Товарна структура експорту України за 2019 р. - I півр. 2023 р.

№ з/п	Товарна група	Експорт, млрд. дол. США				
		2019	2020	2021	2022	1 півр. 2023
1	Продукція АПК та харчової промисловості	22,1	22,2	27,7	23,4	11,8
2	Продукція металургійного комплексу	10,3	9,0	16,0	6,0	2,1
3	Мінеральні продукти	4,9	5,3	8,4	4,3	1,0
4	Продукція машинобудування	5,5	5,4	6,1	4,2	1,7
5	Деревина та паперова маса	1,8	1,8	2,6	2,2	0,9
6	Продукція хімічної промисловості	2,7	2,7	3,9	1,8	0,8
7	Продукція легкої промисловості	1,2	1,1	1,2	0,9	0,3
8	Різні промислові товари	1,6	1,7	2,2	1,3	0,8
	РАЗОМ	50,1	49,2	68,1	44,1	19,4

Джерело: сформовано на основі [7].

Найкращим серед чотирьох останніх років щодо експорту товарів став 2021 рік із загальним вартісним обсягом експорту 68,1 млрд дол. США. Збільшення експорту товарів відбулось за всіма галузями.

З причин повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України експорт товарів за підсумками 2022 року зменшився на 35,1% у порівнянні з показниками 2021 року та склав 44,1 млрд дол. США. Зменшення експорту товарів відбулось за всіма товарними групами.

Щодо товарної структури експорту України, то найбільшу долю (в середньому половину від загального обсягу) протягом досліджуваного періоду складає продукція АПК та харчової промисловості. Другу позицію займає продукція металургійного комплексу (15-20%). Третю і четверту позиції ділять між собою мінеральні продукти та продукція машинобудування майже в рівних долях (близько 10%). Інші групи зі списку складають долю менше 5% кожна в загальному обсязі експорту (Рис.1).

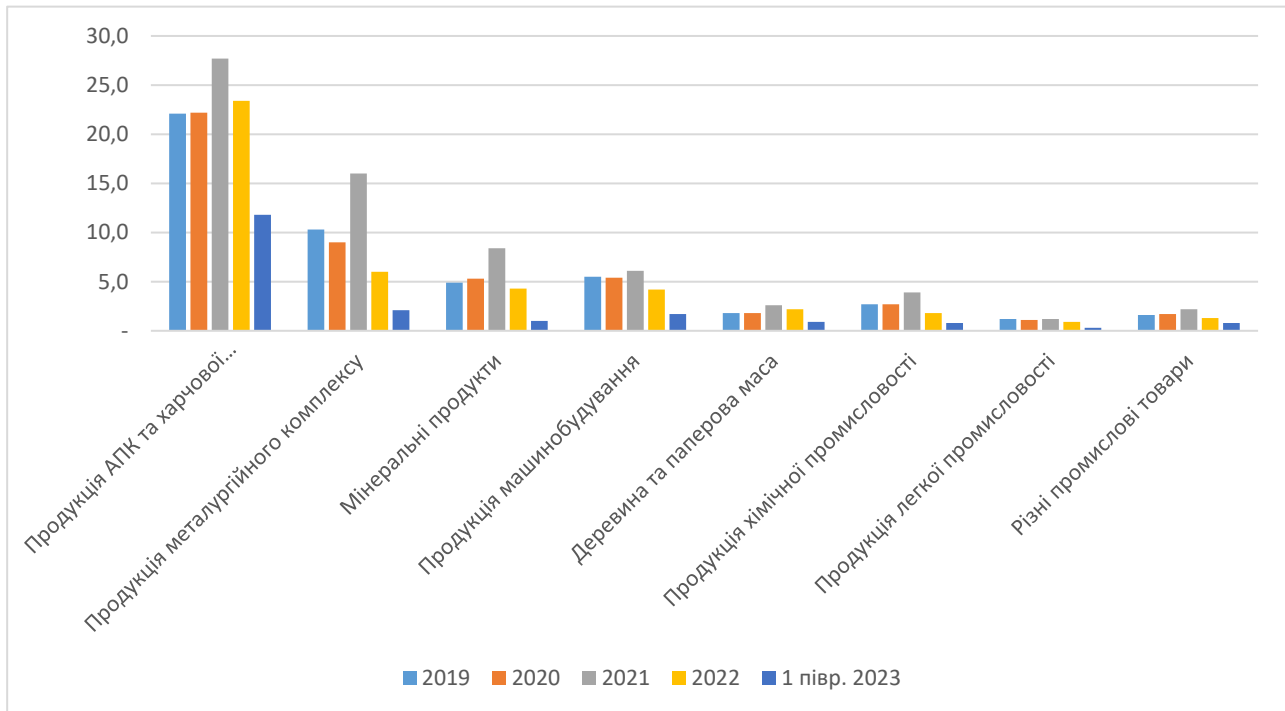

Рис. 1. Товарна структура експорту України за 2019 р. - I півр. 2023 р.

Джерело: сформовано на основі [7].

Розглянемо тепер динаміку і товарну структуру імпорту України за останні чотири роки. Імпорт товарів у 2020 році зменшився у порівнянні з 2019 роком на 10,6% і склав 54,3 млрд дол.США у зв'язку з пандемією COVID-19 за рахунок зменшення імпортних надходжень за наступними товарними групами: мінеральні продукти, продукція машинобудування та металургійного комплексу, продукція хімічної та легкої промисловості. При цьому, відбулося збільшення імпорту товарів за такими товарними групами: продукція АПК та харчової промисловості, деревина та паперова маса (Табл. 2).

Таблиця 2. Товарна структура імпорту України за 2019 р. - I півр. 2023 р.

№ з/п	Товарна група	Імпорт, млрд. дол. США				
		2019	2020	2021	2022	1 півр. 2023
1	Продукція машинобудування	20,6	18,6	23,3	16,0	8,9
2	Мінеральні продукти	13,0	8,6	15,0	13,1	0,1
3	Продукція хімічної промисловості	11,0	10,7	14,6	9,5	11,3
4	Продукція АПК та харчової промисловості	5,7	6,5	7,7	6,0	3,5
5	Продукція металургійного комплексу	3,7	3,1	4,4	2,6	1,5
6	Продукція легкої промисловості	3,1	3,0	3,5	3,3	1,5
7	Деревина та паперова маса	1,3	1,4	1,5	1,0	0,5
8	Різні промислові товари	2,4	2,4	2,8	3,8	3,1
	РАЗОМ	60,8	54,3	72,8	55,3	30,4

Джерело: Побудовано на основі даних [8].

У 2021 році імпорт товарів в Україну склав 72,8 млрд дол. США, тобто збільшився на 34,1% порівняно з 2020 роком. Збільшення імпортних надходжень відбулось за всіма товарними групами.

Після успішного 2021 року в умовах воєнного стану у 2022 році імпорт товарів зменшився на 24,1% у порівнянні з попереднім роком і склав 55,3 млрд дол. США в основному за рахунок зменшення імпортних надходжень за всіма галузями, окрім різних промислових товарів.

Найбільшу частку в товарній структурі імпорту складає продукція машинобудування (майже третю частину загального обсягу). Другу і третю позиції з незначним відривом відповідно займають мінеральні продукти та продукція хімічної промисловості. На четвертому місці - продукція АПК та харчової промисловості. Продукція металургійного комплексу посідає п'яте місце в товарній структурі імпорту (Рис.2).

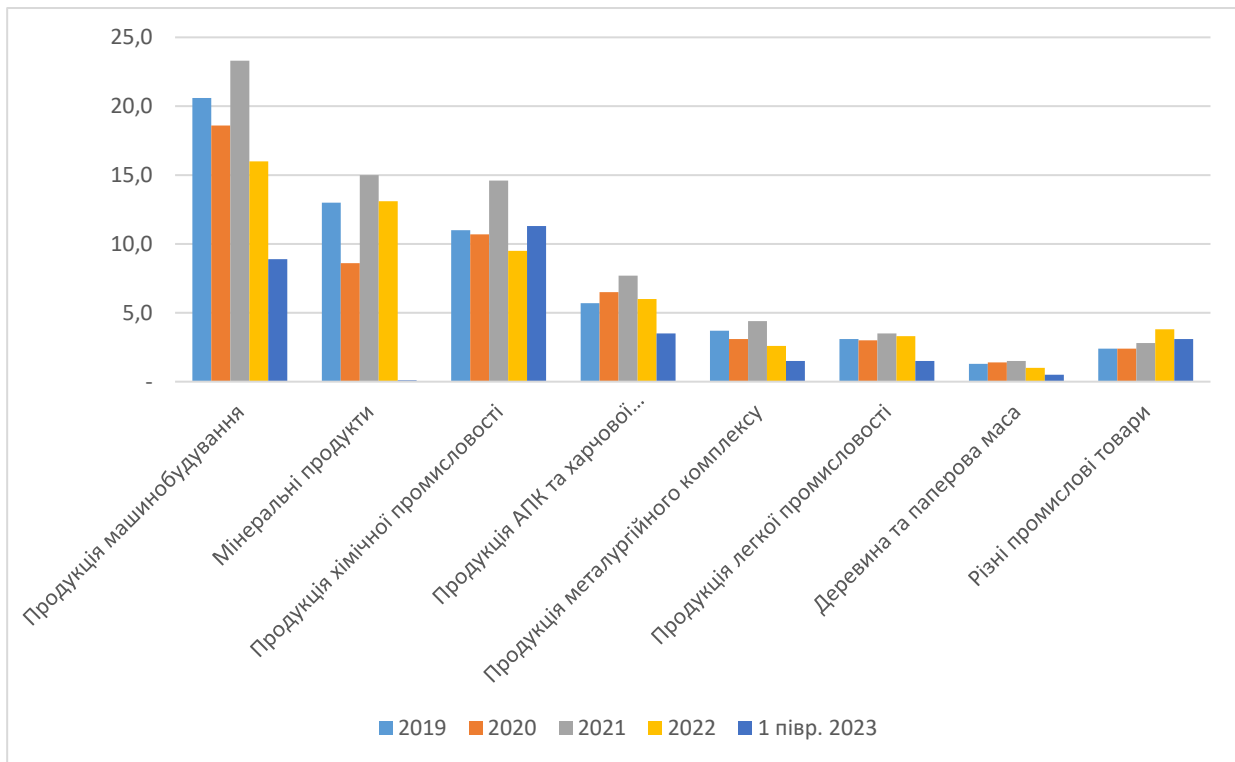

Рис. 2. Товарна структура імпорту України за 2019 р. - I півр. 2023 р.

Джерело: сформовано на основі [8].

Національний інститут стратегічних досліджень оцінив стан зовнішньої торгівлі товарами за січень-червень 2023 року як такий, що має ознаки певної стабілізації у зовнішньоекономічній діяльності. Проте, існує висока ймовірність погіршення показників у другій половині поточного року, враховуючи наслідки обстрілів портової інфраструктури та блокування експорту зерна.

У першому півріччі 2023 року спостерігається негативна динаміка експорту товарів порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Обсяг експорту скоротився на 14 % до 19,4 млрд дол. США. Фізичні обсяги експорту зросли на 4 % завдяки вирішенню деяких проблем із логістикою, які виникли у зв'язку з російською агресією, що триває (Табл. 3).

**Таблиця 3. Аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України
за 6 міс. 2023 р., млрд. дол. США**

Товарна група	6 міс. 2022 р.				6 міс. 2023 р.			
	товаро обіг	експорт	імпорт	сальдо	товаро обіг	експорт	імпорт	сальдо
Продукція АПК та харчової промисловості	12,9	10,1	2,8	7,3	15,3	11,8	3,5	8,3
Продукція металургійного комплексу	5,1	4,0	1,1	2,9	3,6	2,1	1,5	0,6
Мінеральні продукти	2,6	2,4	0,2	2,2	1,1	1,0	0,1	0,9
Продукція машинобудування	9,4	2,4	7,0	-4,6	10,6	1,7	8,9	-7,2
Деревина та паперова маса	1,6	1,2	0,4	0,8	1,4	0,9	0,5	0,4
Продукція хімічної промисловості	12,5	1,5	11,0	-9,5	12,1	0,8	11,3	-10,5
Продукція легкої промисловості	1,6	0,4	1,2	-0,6	1,8	0,3	1,5	-1,2
Різні промислові товари	2,2	0,6	1,6	-1,0	3,9	0,8	3,1	-2,3
РАЗОМ	47,9	22,6	25,3	-2,6	49,8	19,4	30,4	-11,0

Джерело: Побудовано на основі даних [9-11].

На відміну від експорту, вартісні обсяги імпорту товарів збільшилися на 20 % до 30,4 млрд дол. США, при цьому фізичні обсяги імпорту впали на 26 %, що свідчить про зростання світових цін на основні товари українського імпорту, та певні зміни у товарній структурі імпорту.

Значне зростання негативного сальдо торгівлі товарами, до понад 11 млрд дол. США, відбулося, зокрема, через значний дефіцит у торгівлі машинами, устаткуванням і транспортом, паливно-енергетичними товарами, продукцією хімічної промисловості, текстилем, текстильними виробами, взуттям та іншими товарами.

Товарна структура експорту та імпорту зазнала змін порівняно з першим півріччям минулого року. В експорті, як і раніше, зберігається домінування продукції АПК та харчової промисловості, частка якої зросла до 60,6 % від загального обсягу експорту. Частка несільськогосподарської продукції в експорті відповідно зменшилася до 39,4 %.

Зокрема, частка експорту металів та виробів з них скоротилася до майже 11 % унаслідок скорочення виробництва металургійними підприємствами, а також через логістичні проблеми. Відмічається також скорочення: долі експорту мінеральних продуктів (до 5,1 %) (через зменшення обсягів експорту залізної та титанової руд), машин, устаткування і транспорту (до 8,6 %), продукції хімічної промисловості (до 3,1 %) та паливно-енергетичних товарів (до 1,2 %) [11].

Традиційно під час кризових явищ посилюються позиції експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. Їх частка в товарній структурі експорту зросла з 36,1 до 44,5 %. В імпорті збільшилися частки імпорту машин, устаткування і транспорту (до 29,2 %) та продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції (до 11,4 %).

Загальна ситуація на світових ринках товарів у поточному році [9]:

- зростання світових цін на зернові культури, зокрема пшеницю та кукурудзу;
- падіння світових цін на соняшникову олію на тлі значного обсягу експортної пропозиції;
- відновлення світових цін на ріпакову олію пояснюється несприятливими погодними умовами в деяких регіонах Канади та Європи;
- зниження міжнародних цін на сир, сухе незбиране молоко;
- зростання цін на вершкове масло та м'ясо птиці;
- утримання високих цін на цукор;
- поживлення на ринках металопродукції.

За оцінками Всесвітньої асоціації сталі, у 2023 та 2024 роках світовий попит на сталь зросте до 1 822,3 млн. т. та до 1 854 млн. т відповідно.

На ринок енергоресурсів суттєво впливають обмеження цін на російську нафту й нафтопродукти та зміни у глобальних енергетичних потоках унаслідок війни РФ проти України; погодні умови; скорочення видобутку й постачання на ринок нафти країнами ОПЕК.

Провідні світові організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй, Європейський банк реконструкції та розвитку, Організація економічного співробітництва та розвитку та Світовий банк, оприлюднили в травні-червні 2023 р. свої прогнози щодо динаміки розвитку світової економіки та економіки України на 2023-2024 роки (Табл. 4).

Таблиця 4. Прогнози розвитку світової економіки та економіки України у 2023-2024 рр. від провідних світових організацій

Назва організації	Світова економіки	Економіка України
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	Зростання економіки на 2,3 % у 2023 р., на 2,5 % у 2024 р.	У 2023 р., імовірно, перебуватиме в стагнації, попри зовнішню фінансову допомогу. Довгострокові перспективи залежатимуть від тривалості та інтенсивності війни
Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)	Зростання виробництва в регіонах ЄБРР на 2,2 % у 2023 р., на 3,4 % у 2024 р.	Помірне зростання на 1 % у 2023 р., на 3 % у 2024 р.
Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)	Зростання глобального ВВП на 2,7 % у 2023 р., на 2,9 % у 2024 р.	Економічна активність в Україні стабілізується, але буде залежати від міжнародної фінансової допомоги
Світовий банк	Зростання економіки на 2,1 % у 2023 р., на 2,4 % у 2024 р., на 3,5 % у 2025 р.	Зростання ВВП України на 2 % у 2023 р.

Джерело: сформовано на основі [12].

Прогнози провідних економічних інститутів свідчать про зростання світової економіки у 2023 р. та у 2024 р., проте показники зростання в кожному з прогнозів коливаються від 2,1 % до 2,7 % на 2023 рік та від 2,4 % до 3,4 % на 2024 рік. Передбачається, що 2023 р. залишиться досить важким з огляду на нестабільні економічні умови, а саме: геополітичну напругу та високу інфляцію. Проте є сподівання, що до 2025 року світова економіка вийде на середній рівень зростання 3,1 %, який спостерігався за попередні два десятиліття до пандемії. Тому зовнішня торгівля України має можливість відновитися, хоча багато в чому буде залежати від подальшого розвитку війни та пов'язаних з нею економічних санкцій для Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Основні перешкоди на шляху розвитку зовнішньої торгівлі України [7-8]:

- продовження військової та торговельної агресії Російської Федерації проти України;
- значна сировинна спрямованість українського експорту;
- суттєва залежність вітчизняних підприємств від зовнішнього ринку збуту;
- залежність і вразливість валютної виручки від зовнішніх цінових коливань;
- системні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності (відшкодування ПДВ, митне та податкове регулювання);
- залежність від товарів, раніше імпортованих з Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Пріоритетом для розвитку зовнішньої торгівлі України на найближчу перспективу має стати диверсифікація логістичних маршрутів за допомогою розширення сухопутних транспортних коридорів до країн Європейського Союзу з метою зменшення залежності від морського транспорту. Іншим напрямком покращення зовнішньо-торговельного балансу має стати пошук імпортозаміщення продукції російського і білоруського походження таких галузей: хімічної, нафтохімічної, металургійної, машинобудівної, деревообробної галузей та будівельних матеріалів.

Заміщення імпорту енергетичних матеріалів має відбуватися на засадах диверсифікації та автономізації джерел енергопостачання та істотного

збільшення частки відновлювальних джерел енергетики (ВДЕ) в структурі споживання теплової та електричної енергії, що дасть змогу знизити частки «брудних» видобувних виробництв у структурі промисловості. Україна має значний потенціал розвитку біоенергетики, що зумовлено особливостями клімату, високим потенціалом аграрного сектору й промисловості, а також наявністю кваліфікованих людських ресурсів [13].

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Ситуація на світовому ринку ускладнюється через дії РФ, яка оголосила про свій вихід із Чорноморської зернової ініціативи. Унаслідок цього зростають ціни на продовольчі товари, загострюється проблема голоду, особливо в бідних країнах, що спричиняє нові сплески міграції. Попри військові дії на всій території країни та падіння економіки в 2022 році, Україна не втратила свою присутність на зовнішніх ринках та поступово нарощує обсяги зовнішньої торгівлі попри всі проблеми воєнного стану. Очевидною є тенденція зміни країн-лідерів міжнародних торгово-економічних відносин України за останній рік з причин повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Також, чітко відстежується зміна у категоризації та структурі товарів. Для подальшого розвитку зовнішньої торгівлі України необхідно здійснювати пошук шляхів покращення зовнішньоторговельного балансу України. Пріоритетними напрямками в цьому мають стати диверсифікація логістичних маршрутів та імпортозаміщення продукції російського і білоруського походження.

Література

1. Притула Х.М., Заїка О.О. Розвиток торговельно-економічного співробітництва України та ЄС в умовах глобальних трансформаційних процесів. *Журнал Ефективна економіка*. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.8.4>
2. Дуляба Н. І., Далик В. П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: [10.32702/2307-2105-2020.11.82](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.82)

3. Милашко О. Г. Статистичне дослідження стану та розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет*. 2021. № 1 (76). С. 191–202. <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2021/76/pdf/191-202.pdf>
4. Жабинець О. Чинники глобальних змін у міжнародній торгівлі та військова агресія Росії: вплив на розвиток експортної діяльності регіонів України. *Галицький економічний вісник* № 2 (75) 2022, с. 85-91. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02
5. Соколовська О.М. Проблеми зовнішньої торгівлі України та її регіонів у контексті світової кризи. 2020/№1 DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1\(38\).97-102](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.1(38).97-102)
6. Зовнішня торгівля (аналітика). Інформаційно-аналітичні матеріали. Міністерство економіки України: сайт. URL: [Інформаційно-аналітичні матеріали | Міністерство економіки України \(me.gov.ua\)](http://me.gov.ua)
7. Інфографіка (експорт). Міністерство економіки України: сайт. URL: [Інфографіка \(експорт\) | Міністерство економіки України \(me.gov.ua\)](http://me.gov.ua)
8. Інфографіка (імпорт). Міністерство економіки України: сайт. URL: [Інфографіка \(експорт\) | Міністерство економіки України \(me.gov.ua\)](http://me.gov.ua)
9. Широкий Г. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року // Центр зовнішньополітичних досліджень, НІСД: сайт. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/zovnishnya-torgivlya-tovaramy-pidsymky-i-pivrichchya-2023.pdf>
10. Ус І., Гавриленко Н. Вплив війни на зовнішню торгівлю України (за підсумками першого півріччя 2022 р.) // Центр зовнішньополітичних досліджень, НІСД: сайт URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-08/us-gavrilenko-tablici_merged_0.pdf
11. Зовнішня торгівля України товарами у I півріччі 2023 року. Експрес-випуск Державної служби статистики України: сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Ус І. Перспективи світової економіки у 2023 році // Центр зовнішньополітичних досліджень, НІСД: сайт URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/perspektyvyu-svitovoyi-ekonomiky-u-2023-rotsi>

13. Шевченко А.В. Перспективи імпортозаміщення російських та білоруських товарів на внутрішньому ринку України // Центр економічних і соціальних досліджень НІСД: сайт URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-02/importozamischennyarf_df.pdf

References

1. Prytula, Kh. and Zaika, O. (2023), “Development of trade and economic cooperation between Ukraine and the EU in the conditions of global transformation processes”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 8, available at: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1986> (Accessed 14 Aug 2023).
2. Duliaba, N. and Dalyk, V. (2020), “Development of Ukraine's foreign trade in conditions of global instability”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8358> (Accessed 14 Aug 2023).
3. Mylashko, O. (2021), “Statistical study of the state and development of foreign trade of Ukraine”, *Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, vol. 1 (76), pp. 191–202.
4. Zhabynets, O. (2022), “The global changes factors in international trade and russia's military aggression: impact on the development of export activities in Ukraine regions”, *Galician economic journal*, vol. 75, no 2, pp. 82-91.
5. Sokolovska, O.M. (2020), “Foreign trade concerns of Ukraine and its regions under the global crisis”, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 1 (38), pp. 97-102.
6. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2019-2023), “Foreign trade (analytics). Informational and analytical materials”, available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e8551533-1004-4210-9980-a3a50e134096&tag=InformatsiinoanalitichniMateriali> (Accessed 13 Aug 2023).
7. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2019-2023), “Infographics (export)”, available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport-> (Accessed 13 Aug 2023).

8. The official site of Ministry of Economy of Ukraine (2019-2023), “Infographics (import)”, available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e3c3c882-4b68-4f23-8e25-388526eb71c3&tag=TendentsiiEksportuInfografika-eksport-> (Accessed 13 Aug 2023).
9. The official site of National Institute for Strategic Studies (2023), “Foreign trade in goods. Results of the first half of 2023”, available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/zovnishnya-torgivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023.pdf> (Accessed 13 Aug 2023).
10. The official site of National Institute for Strategic Studies (2022), “The impact of the war on Ukraine's foreign trade (according to the results of the first half of 2022)”, available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vplyv-viyny-na-zovnishnyu-torhivlyu-ukrayiny-za-pidsumkamy> (Accessed 13 Aug 2023).
11. The official site of the State Statistics Service of Ukraine (2023), “Ukraine's foreign trade in goods in the first half of 2023”. Express issue, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 12 Aug 2023).
12. The official site of National Institute for Strategic Studies (2023), “Prospects of the world economy in 2023”, available at: [az_perspektyvy-svitovoi-ekonomiky-2023_18072023.pdf](https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/az_perspektyvy-svitovoi-ekonomiky-2023_18072023.pdf) (niss.gov.ua) (Accessed 13 Aug 2023).
13. The official site of National Institute for Strategic Studies (2023), “Prospects for import substitution of Russian and Belarusian goods on the domestic market of Ukraine”, available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-02/importozamischennyarf_df.pdf (Accessed 13 Aug 2023).

Стаття надійшла до редакції 15.09.2023 р.